

Användningen av överskottsinformation i förundersökningar

BAKGRUND

Nämnden har på eget initiativ beslutat att undersöka hur överskottsinformation hanteras när den används för att inleda en förundersökning eller återuppta en nedlagd förundersökning samt i vad mån överskottsinformationen används i pågående förundersökningar. Syftet med projektet har vidare varit att undersöka om det finns en enhetlig tillämpning beträffande dokumentation och underrättelseskyldighet i dessa fall samt att kartlägga hur överskottsinformationen används.

Genom underlaget till Åklagarmyndighetens och Rikspolisstyrelsens redovisning av användningen av hemliga tvångsmedel för år 2009 har nämnden identifierat 56 ärenden där överskottsinformation ska ha använts för att utreda annat brott eller för att inleda förundersökning. Nämnden har därefter genomfört en enkätundersökning som riktats till de åklagarkammare som angett att överskottsinformation använts. Enkäten har skickats ut i samtliga identifierade ärenden och ställts till flera av Åklagarmyndighetens regionala och internationella åklagarkammare samt till två av Ekobrottsmyndighetens åklagarkammare. Av de 56 enkäterna har 55 besvarats. I sex av dessa inkom svar med meddelade om att överskottsinformation inte använts och att redovisningen således varit felaktig. Nämnden har därefter granskat de 49 återstående svaren.

RÄTTSLIG REGLERING

Begränsningarna i användningen av överskottsinformation enligt rättegångsbalken tar i första hand sikte på möjligheterna att *inleda* förundersökning eller motsvarande utredning om något annat brott än det för vilket tvångsmedlet har beviljats. I fråga om hemlig rumsavlyssning och s.k. preventiv tvångsmedelsanvändning är möjligheterna att använda överskottsinformation mer begränsade än i rättegångsbalken (27 kap. 23 a § rättegångsbalken, 12 § lagen [2008:978] om hemlig rumsavlyssning och 12 § lagen [2008:979] om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott).

Uppgifter som kommer fram vid hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning eller hemlig kameraövervakning och som rör ett annat brott än det som har legat till grund för beslutet om avlyssning eller övervakning, får användas för att utreda det brottet. Förundersökning eller motsvarande utredning om brottet får emellertid inledas på grund av dessa uppgifter endast om det är föreskrivet fängelse i ett år eller däröver för brottet och det kan antas att brottet inte föranleder endast böter, eller om det annars finns särskilda skäl. Med särskilda skäl avses situationer där väsentliga allmänna intressen talar för att ett brott bör utredas och att åtal kan väckas. Särskilda skäl kan undantagsvis också föreligga i situationer där informationen rör ett brott som i det konkreta fallet bedöms som ringa men där omständigheterna talar för att brottsligheten har en betydligt vidare omfattning.¹

Enligt bestämmelserna i lagen om hemlig rumsavlyssning och lagen om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott får överskottsinformation bara användas för utredning av något annat brott än det för vilket tvångsmedlet har beviljats om brottet är av sådant slag att det hade kunnat föranleda tillstånd till sådan tvångsmedelsanvändning som kan meddelas enligt respektive lag.

Den som är eller har varit misstänkt för brott ska som huvudregel underrättas om de hemliga tvångsmedel som han eller hon utsatts för (27 kap. 31 § rättegångsbalken, 15 § lagen om hemlig rumsavlyssning och 16 § lagen om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott). I underrättelsen ska upplysas bl.a. om vilken brottsmisstanke som legat till grund för åtgärden eller som åtgärden föranlett. Uppgift ska alltså lämnas även avseende brottsmisstankar som uppkommit under verkställigheten av det hemliga tvångsmedlet såvida misstankarna lett till fortsatt utredning. Om det vid tvångsmedelsåtgärden framkommit brottsmisstankar som föranleder att förundersökning inleds även mot en annan person än den som tillståndet avser, ska även den andra personen underrättas om tvångsmedelsanvändningen om han eller hon också utsatts för avlyssningen eller övervakningen.²

Av Åklagarmyndighetens författningssamling framgår att uppgifter om hemliga tvångsmedel ska registreras i tvångsmedelsdiariet. Ärenden som rör brott mot rikets säkerhet ska istället registreras i säkerhetsdiariet.³

¹ Prop. 2004/05:143 s. 51.

² Prop. 2006/07:133 s. 42, 84 och 88.

³ ÅFS 2005:19

IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNINGAR

Iakttagelser vid granskningen

Säkerhets- och integritetsskyddsmyndighetens granskning rör ett förhållandevis litet antal ärenden (49 stycken) som identifierats vid en genomgång av underlaget till Åklagarmyndighetens och Rikspolisstyrelsens redovisning av användningen av hemliga tvångsmedel år 2009. Det kan inte uteslutas att överskottsinformation har använts i fler ärenden än de som angetts inför Åklagarmyndighetens och Rikspolisstyrelsens redovisning men det kan ändå antas att den brottsutredande användningen av överskottsinformation är förhållandevis liten.

De svar som nämnden tagit del av visar att den överskottsinformation som använts främst härrör från hemlig teleavlyssning och att den till övervägande del använts för att inleda ny förundersökning mot den som det ursprungliga tillståndet till tvångsmedelsåtgärden avsett. Överskottsinformation från hemliga tvångsmedelsåtgärder har dessutom åberopats som bevisning vid huvudförhandling i förhållandevis många av de granskade ärendena. Det framgår vidare att underrättelseskyldigheten vid användningen av överskottsinformation har iakttagits i de flesta fall och att den misstänkte vanligtvis underrättats i samband med förhör. Det har också framkommit att övervägande andel av åklagarna inte haft tillgång till interna riktlinjer för hanteringen av överskottsinformation. Ekobrottsmyndigheten har dock numer centralt utarbetade riktlinjer⁴ för ändamålet.

Användningen och dokumentationen av överskottsinformation

Nämnden kan konstatera att användningen av överskottsinformation i de granskade ärendena överensstämmer med gällande bestämmelser. Nämnden har emellertid uppmärksammat att beslut om att använda överskottsinformation endast dokumenterats i hälften av de ärenden som undersökningen omfattat.

Enligt nämndens uppfattning ska användning av överskottsinformation i syfte att inleda förundersökning eller för att utreda annat brott dokumenteras i tvångsmedelsdiariet även om det inte finns någon sådan uttrycklig skyldighet i lag eller förordning. Dokumentation av sådan användning har betydelse av flera skäl, t.ex. för att kunna följa användningen men också för att kunna överblicka att sådana åtgärder som enligt lag ska vidtas verkligen har utförts. Användningen av överskottsinformation, i den mening som nu avses, är särskilt reglerad i lag och dokumentationen är avgörande för uppföljning och kontroll av de vidtagna åtgärdernas lagenlighet.

⁴ EBM 2010:2

Underrättelseskyldigheten vid användning av överskottsinformation

Dokumentationen av användning av överskottsinformation har dessutom betydelse för att underrättelseskyldigheten ska kunna fullgöras på ett riktigt sätt. Som nämnts ovan ska även den, mot vilken förundersökning inletts på grund av överskottsinformation, underrättas om sådan tvångsmedelsanvändning som han eller hon varit utsatt för. Skyldigheten att underrätta den som har varit utsatt för hemliga tvångsmedel är således inte begränsad till den som tillståndet till åtgärden avser eller som innehar den avlyssnade respektive övervakade teleadressen eller platsen. I det sammanhanget kan nämnas att nämnden, vid de lagenlighetskontroller som nämnden utför på begäran av enskilda, granskar huruvida underrättelseskyldigheten har uppfyllts även vid användning av överskottsinformation.

Riktlinjer

Ekobrottsmyndigheten har som nämnts interna riktlinjer för bl.a. användning av överskottsinformation. Nämnden har tagit del av riktlinjerna som innehåller regler om beslut om användning, dokumentation och diarieföring. Riktlinjerna innehåller även regler för överlämnande av överskottsinformation till kriminalunderrättelsetjänsten. Enligt nämndens uppfattning är dessa riktlinjer utformade på ett ändamålsenligt sätt och bör kunna fungera som en vägledning vid tillämpningen av regelverket. Nämndens uppfattning är att interna riktlinjer vanligtvis bidrar till en mer enhetlig rättstillämpning och rekommenderar därför Åklagarmyndigheten att utarbeta vägledningar avseende tillämpningen av bestämmelserna om överskottsinformation.

Övrigt

Nämnden har valt att inte undersöka frågan om partsinsyn vid användning av överskottsinformation i detta ärende. Enligt nämndens uppfattning är detta dock en viktig fråga som rör enskildas integritet och som det i framtiden kan finnas anledning att granska särskilt.

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden beslutar att delge
Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten detta uttalande.